

УДК 01:929(477)«18-20»

Світлана Ляшко,

канд. іст. наук, провід. наук. співробітник Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського НАН України

Бібліографія про українські персональні бібліографічні покажчики

Рец. на книгу: **Яценко О. М. Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)** / О. М. Яценко, Н. І. Любо-
вель ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського ; редкол. В. І. Попик (голова) [та ін.]. – К., 2015. – 469 с. (Сер.
«Джерела укр. біографістики» ; вип. 3).

Стрімкий розвиток біографічних досліджень потребує одночасного створення науково-довідкових видань, призначених для інформаційно-бібліографічної допомоги, без яких орієнтуватися у зростаючому потоці інформації нині практично неможливо. Незмінним та подекуди єдиним засобом орієнтації в таких матеріалах є різновидові науково-допоміжні бібліографічні посібники. Саме до таких робіт належить нове наукове видання «Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)» (далі – Покажчик) старших наукових співробітників Інституту біографічних досліджень Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) О. М. Яценка і Н. І. Любопель. Воно стало третім у серії «Джерела української біографістики», яка готується згаданими авторами у рамках планових тем Інституту. Порівняно із двома попередніми – «Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Матеріали до бібліографії (середина XIX–XX ст.)» (2004) та «Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. Матеріали до бібліографії (2001–2003 рр.)» (2006) – персональний бібліографічний покажчик подає більш різнопланову структуровану інформацію про особу, яка часто виступає підґрунтям та джерелом подальших наукових досліджень. Цей покажчик, як і два перших, схвально оцінений науковцями, які працюють у біографічному полі.

Виданий у рамках серії «Джерела української біографістики», Покажчик гідно репрезентує один із головних напрямів діяльності Інституту – розроблення питань джерельної бази української біографістики та наповнення Українського національного біографічного архіву. Він є результатом планомірного вивчення ретроспективної та сучасної джерельної бази біографіки, пов'язаної з Україною, з метою використання в прикладних завданнях (наприклад, наповненні УНБА) та ознайомлення науковців, читацького загалу з напрацюваннями у галузі видання вітчизняних персональних бібліографічних покажчиків.

Об'єктом бібліографування стали різні види як друкованих бібліографічних покажчиків з біобібліографічними даними, присвячених одній особі (персональні бібліографічні покажчики, біобібліографічні збірники про особу, персональні рекомендаційні покажчики тощо), так і електронні персональні бібліографічні покажчики.

Структуру книги вибудовано у класичній манері, притаманній сучасним академічним бібліографічним покажчикам. Праця складається із авторського вступу, ґрунтовної методологічної статті О. М. Яценка «Українські персональні бібліографічні покажчики: особливості, розвиток та сучасний стан», двох покажчиків: «Покажчик друкованих персональних бібліографічних посібників (1856–2013)», «Електронні персональні бібліографічні покажчики (1991–2013)» та кількох допоміжних покажчиків.

У передньому слові «Від авторів» автори / укладачі визначили мету роботи – «вперше систематизувати інформацію про українські персональні бібліографічні покажчики, представити читачам їх розмаїття, розглянути особливості структури цих посібників та коло осіб кому вони присвячені». Їхній задум передбачав також створення додаткових інформаційних можливостей для укладачів, авторів під час формування пристатейної бібліографії, написання праць з історії тощо. Акцентуємо увагу на слові «вперше», яке можна віднести до об'єкта бібліографування (окремі персональні бібліографічні покажчики), складу осіб (діячі з різних сфер життя та діяльності – науки, культури, освіти, суспільно-політичного та національно-визвольного руху), обсягу проанотованих покажчиків (3601), хронологічних меж (1856–2013) та електронних персональних бібліографічних покажчиків.

У вступі також охарактеризована структура видання, джерельна база дослідження, критерії відбору персональних бібліографічних покажчиків, об'єкти бібліографування, стандарти (ДСТУ), якими користувались автори / укладачі, обираючи принципи систематизації інформації, структуру, спосіб анотації, методика записів та інші науково-методологічні особливості побудови Покажчика.

Увагу читачів варто звернути на вступну статтю О. М. Яценка «Українські персональні бібліографічні покажчики: особливості, розвиток та сучасний стан», в якій подається узагальнена картина розвитку вітчизняної біобібліографії, показана роль і значення персональної бібліографії (біобібліографії) як однієї з форм бібліографічної інформації, систематизована інформація про українські персональні бібліографічні покажчики, окреслені перспективи їх розвитку на сучасному етапі.

Досить ґрунтовно О. М. Яценко підійшов до найбільш складної і дискусійної частини статті – термінологічної. Автор детально аналізує низку ключових понять бібліографознавства, пов'язаних зі створенням різних видів бібліографічної продукції та її практичним використанням – «біобібліографія», «персональна бібліографія», «персональний бібліографічний покажчик», «біобібліографічний словник» та ін. Він показує багатовимірність проблем, пов'язаних із терміносистемою бібліографознавства як наукової дисципліни книгознавчого циклу і, зокрема, з

питаннями термінології щодо бібліографічних матеріалів стосовно осіб. О. М. Яценко наголошує на необхідності в кожному випадку максимально чітко визначати зміст понять, враховуючи співвідношення між ними, особливості тотожності й відмінності, об'єктивні зв'язки тощо (наприклад, персональна бібліографія – біобібліографія). Дослідник аргументує важливість введення до назв наукових бібліографічних видань та їх підзаголовків при оформленні персональних покажчиків термінів, які відповідають змісту матеріалу і визначають однозначність поняття. Відзначимо, що назва рецензованого видання «Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)» вибрана авторами досить вдало, з урахуванням усіх перелічених змістовних характеристик понять, їх співвідношення між собою та матеріалом.

В Україні біобібліографія динамічно розвивається в різних напрямках і набуває нової якості. У цьому сенсі рецензоване видання за змістом є покажчиком біобібліографічних посібників, тобто бібліографією бібліографій другого ступеня, або метабібліографією (І. Г. Моргенштерн, Г. М. Швецова-Водка, О. Л. Промська та ін.). У таких виданнях акумулюються духовні здобутки народу в галузі науки, культури, освіти за певний історичний проміжок часу. Їх головним призначенням є орієнтація науковців і суспільства загалом у бібліографічних ресурсах. Видання «Українські персональні бібліографічні покажчики (1856–2013)» за змістом, структурою цілком відповідає визначенню «метабібліографія». З позиції бібліотечно-бібліографічної систематизації і коректного відображення видання в систематичних каталогах бібліотек, на нашу думку, термін «метабібліографія» треба було б винести в назву Покажчика в дужках.

У статті подані різновиди структури персональних бібліографічних покажчиків, що зустрічаються в сучасній практиці; обумовлена залежність їх структури від характеру діяльності людини, мети і завдань (шість позицій), надана їхня характеристика; проаналізовано домінування того чи іншого різновиду в різні історичні періоди.

О. Яценко виокремив етапи розвитку українських персональних бібліографічних покажчиків про діячів національної культури в контексті особливостей історико-культурного розвитку суспільства й державотворення в Україні. Обґрунтовуючи правомірність такої періодизації,

автор виходить із персоналій, які зробили вагомий теоретичний внесок у розвиток вітчизняної біобібліографії (у вигляді створення методичних прийомів укладання біобібліографічних словників, форм представлення матеріалу про особу, у розкриття особливостей формування бібліографічних описів, ролі бібліотек у розвитку української персональної бібліографії тощо, а також ключових праць науковців для кожного з означених періодів.

«Показчик друкованих персональних бібліографічних посібників (1856–2013)» створений за принципом анотованого бібліографічного посібника. Він містить відомості про понад три тисячі шістсот окремих персональних бібліографічних показників (загальна кількість двох показників), створених за вказаний період. У розділі показники розташовані за хронологією, між роками – за алфавітом назв (авторів). На наш погляд, таке розташування матеріалу є вдалим і робить його додатковим джерелом для аналізу динамічних змін у структурі, змістовному наповненні персональних показників якісними та кількісними характеристиками персональних показників. Кожний з персональних бібліографічних показників був переглянутий авторами / укладачами *de viso*, супроводжується авторською анотацією, відомостями про місце та шифр зберігання в НБУВ та інших найбільших книгозбірнях України.

В цьому підрозділі видання об'єктами бібліографування і анотування стали: персональні бібліографічні показники; біобібліографічні збірники про особу; біобібліографічні огляди, присвячені одній постаті; персональні рекомендаційні показники, списки літератури; каталоги книжкових виставок, присвячені окремим персонам; бібліографічно-методичні матеріали до ювілейних дат діячів; пам'ятки користувачу, в яких наявні біобібліографічні дані. Як зазначають автори, не всі з наведених джерел рівнозначні за науковою цінністю і новизною бібліографічної інформації, але в багатьох з них міститься унікальна персональна інформація.

Характеристика показників і перелік структурних складових відображені в стислих анотаціях. Кожна з них містить дати життя, дефініцію. Тут виокремлюються особливості інформації щодо особи, перелічуються складові показника, що представляється (наприклад, подано низку спогадів колег та учнів вченого, основні дати життя і

творчого шляху особи доповнено фотографіями, висловами письменників, вчених, громадських діячів про її творчість; подано відомості про твори письменника, видання про нього і його творчість, що зберігаються в фондах конкретних бібліотек; наведено перелік дисертацій, виконаних під науковим керівництвом вченого; включено фотогалерею та список осіб, нагороджених іменною медаллю науковця тощо), повідомляється про наявність у показнику довідкового апарата.

Для фахівців у царині бібліографії науковий інтерес становлять біобібліографічні посібники, що вийшли друком у 1856–1917 рр. Вони вирізняються за структурою, рубриками, змістовним наповненням та іншими характеристиками, притаманними подібним виданням часу. Така інформація авторами представлена вперше. Сучасні біобібліографічні аналоги її, на жаль, не мають. Усі включені до видання персональні бібліографічні посібники вказаного періоду зберігаються в фондах НБУВ.

Анотований хронологічний показчик «Електронні персональні бібліографічні показники (1991–2013)» також згрупований аналогічним чином. Представлена група біобібліографічних посібників супроводжується посиланнями на електронні версії видань, акумульовані на сайтах бібліотек, персональних сторінках провідних вчених, дослідників-краєзнавців тощо. Цей показчик віддзеркалює сучасні тенденції, зумовлені появою нових технологій підготовки і форм представлення персональних бібліографічних показників: електронних бібліографічних показників, персональних сайтів та комп'ютерних баз даних з повними текстами та мультимедійними матеріалами, електронних копій друкованих версій персональних бібліографічних показників.

Видання вирізняється високою бібліографічною культурою. Одним із критеріїв зарахування видання до наукового є наявність у ньому розгалуженої системи допоміжних показників, яка сприяє розкриттю багатоаспектного змісту всього видання та швидкому пошуку необхідної інформації. Для багатоаспектного пошуку відображених у бібліографічному показнику персональних біобібліографій, аналізу їх за авторською ознакою, назвами посібників і серій, напрямів діяльності пропонується низка допоміжних показників: «Іменний показчик осіб, на яких підготовлено персональні бібліографічні посібники», «Іменний показчик авторів та осіб, причетних до

підготовки і випуску персональних бібліографічних покажчиків», «Покажчик назв серій», «Предметно-тематичний покажчик». Велике значення для розкриття творчих здобутків особи має предметно-тематичний покажчик, який не лише детально висвітлює напрями її діяльності (наприклад, для вчених, які домінують у покажчику – проблеми, над якими вони працювали, допомагають проаналізувати рівень розроблення тих чи інших тем тощо).

У наш час, коли інтерес до історико-культурної спадщини, особливо до її персонологічної складової, відчутно зріс, а біобібліографія стрімко розвивається в різних напрямках, набуває нової якості, виникає необхідність узагальнити накопичений досвід бібліографічної роботи провідних бібліотек України з підготовки та видання науково-допоміжної бібліографії. В цьому сенсі бібліографічний напрям праці колег набуває особливої актуальності.

Видання О. М. Яценка і Н. І. Любовець є результатом багаторічних дослідницьких зусиль. Воно характеризується достатньою системністю при опрацюванні джерел, ретельним, методично виваженим підходом до матеріалу, високою науковою культурою його організації. Авторам вдалося зібрати відомості про окремо видані українські персональні бібліографічні покажчики, розпорошені по різних бібліотечних фондах, упорядкувати їх, проаналізувати, проанотувати, створити систему ключів-покажчиків, які дають змогу користувачу легко орієнтуватись у змісті Покажчика.

Безперечно, посібник є вагомим внеском в українську біобібліографію, він значно розширює джерельну базу, а, отже, і можливості дослідників, які займаються біографією, біографістикою, прикладними напрямами, пов'язаними як з біографією, так і бібліографічною справою.